

HARMONIE IN HET GRUTTO- LAND

BOEREN EN NATUURORGANISATIES BEHEREN VEENWEIDE SAMEN

Door MARTIN WOESTENBURG/ Terwijl wetenschappers verwoed discussiëren over de vraag of weidevogelbeheer een taak is voor natuurorganisaties of voor boeren, werkt Natuurmonumenten sinds twee jaar intensief samen met lokale boeren in het Wormer- en Jisperveld. De veenweiden liggen er als perfect gruttoland bij. Maar wat als er zich tussen honderden grutto's duizenden brandganzen nestelen? De praktijk blijft weerbarstig en vraagt om flexibel beheer.

> Opvallend is dat de contracten van Natuurmonumenten met de boeren voor twaalf jaar gelden <

> Het is september 2008, als een clubje wetenschappers met Ed Zijp van Natuurmonumenten door het Wormer- en Jisperveld vaart. Ze leggen aan bij een kleine weide. Er is kort gras en lang gras, het waterpeil is in het hele perceel hoog. 'Perfect gruttoland', vindt Zijp. 'Maar ze zitten er niet.' Hij begrijpt er niets van.

De weide maakt deel uit van het gebied dat door boeren en Natuurmonumenten in nauwe samenwerking wordt beheerd. De samenwerking is voor beide partijen succesvol en voldoet aan de laatste wetenschappelijke inzichten. Dat laat onverlet dat de grutto's zich nog niet herstellen in de 'perfect' beheerde delen van het gebied. Evenmin overigens als in de rest van Nederland.

Het Wormer- en Jisperveld is een van de grootste brakwatervenen in Europa. Het is een drassig veenweidegebied dat op satellietbeelden opvalt door zijn brede sloten en onregelmatige verkaveling, een resultaat van de turfwinning die in de achttiende eeuw leidde tot de omdijking en afgraving van het Wormer- en Jisperveld. Daarna was het boerenland, vaarland, moeilijk via weg of pad bereikbaar. Het werd door de boeren gebruikt als weideland voor jongvee of als hooiland, maar het was door de slechte bereikbaarheid nooit optimaal rendabel te maken. Het hele gebied is nu onderdeel van de ecologische hoofdstructuur (EHS) en Europees beschermd als Natura 2000-gebied. Natuurmonumenten heeft van het 1800 hectare

grote gebied 650 hectare in eigendom, het meest centraal gelegen, meest natte en meest ontoegankelijke deel van het gebied – het vaarland.

NATUURBOERDERIJ

Het Wormer- en Jisperveld heeft qua natuurbeheer als hoofddoel het behoud van de weidevogels. Logisch, want zulk boerenland is cruciaal voor de weidevogels, die nog immer in aantal achteruitgaan, en die al jaren onderwerp van discussie en studie zijn. Alleen al over de grutto is een enorme berg aan wetenschappelijke kennis voorhanden, voortkomend uit grote, nationale projecten zoals Nederland Gruttoland, Rijk Weidevogellandschap, en van onderzoeken naar de trek naar Afrika, naar de predatie op grutto-kuikens, en naar de beste vorm van beheer. Belangrijkste conclusie: de reproductie stokt. Al die wetenschappelijke kennis was ook de basis voor een bij vlagen bitter dispuut over de vraag wie dat weidevogelbeheer het beste kon uitvoeren, de boer of de natuurorganisatie. In het Wormer- en Jisperveld wordt sinds twee jaar een experiment uitgevoerd, dat op die vraag antwoord kan geven, want het weidevogelbeheer in het gebied gebeurt in nauwe samenwerking tussen Natuurmonumenten en de lokale boeren. Aan deze bijzondere samenwerking ging een lange geschiedenis vooraf, waarvan de enorme stallen naast Zijps kantoortje de getuigen zijn. Die stallen werden aan het eind van de jaren negentig door Natuurmonumenten zelf gebouwd. Met negentig Limousin-runderen werd een >

Eind jaren negentig bouwde
Natuurmonumenten zelf koeienstallen.
Foto Martin Woestenburg

natuurboerderij opgezet, waarin Natuurmonumenten het natuurbeheer van het vaarland combineerde met het houden van zoogkoeien – vleeskoeien die gehouden worden voor de kalveren. Het natuurbeheer door Natuurmonumenten was geen succes, want de natuur in het Wormer- en Jisperveld ging achteruit. 'We hebben nog lang kunnen scoren op de weidevogels', vertelt Zijp. 'Die zijn erg plaatstrouw en komen lang terug naar dezelfde plek'.

Het beheer door de natuurorganisatie was ook duur. Boeren die de natuurboerderij met argusogen volgden, stelden dat ze het makkelijk voor de helft konden doen. Daarom besloot de natuurorganisatie twee jaar geleden om lokale boeren te betrekken bij het beheer. 'Er was ook vraag naar land', vertelt Zijp.

VAARLAND

Marcel en Evelien Al zijn een boerenechtpaar met grond die grenst aan het gebied van Natuurmonumenten. Hun bedrijf met honderdtwintig melkkoeien valt geheel onder de EHS en Natura 2000. Van de 105 hectare land die ze gebruiken, pachten ze ongeveer twintig hectare van Natuurmonumenten. Daarvoor krijgen ze van Natuurmonumenten per hectare 450 euro voor

het weidevogelbeheer. Daarnaast krijgen ze vierhonderd euro per hectare vergoeding voor het beheren van het vaarland. 'Dat is vele malen bewerkelijker, omdat je alles met de boot moet doen', vertelt Al. 'Dat geld is echter een eenmalige impulssubsidie die waarschijnlijk dit jaar niet meer wordt gegeven.' Daarom blijft het produceren van melk de hoofdtaak, vertelt Evelien Al. 'Van de natuur kunnen we niet leven.'

CONTRACTEN

Zijp is nu één van de twee beheersregisseurs die de boeren begeleiden bij het natuurbeheer. In zijn kantoortje hangt aan de wand een kaart van het gebied, waarop percelen zijn ingekleurd, om aan te geven welke boeren op welke plekken aan natuurbeheer doen. 'Elk jaar maken we met de boeren een graslandgebruikskaart', vertelt Zijp. 'Daarop staan de afspraken die we gezamenlijk maken, om bijvoorbeeld op dit perceel na 15 juni te maaien, op dat perceel schapen en pinken te weiden, enzovoorts. Tijdens het broedseizoen kan dat gewijzigd worden.' 'Soms blijkt dat er ontzettend veel vogels zitten, als we een perceel willen maaien', legt Al uit. 'Dan is het beter dat maaien uit te stellen, en dan worden er nieuwe afspraken gemaakt.'

Opvallend is dat de contracten die Natuurmonumenten met de boeren tekent, voor twaalf jaar gelden. Dat is twee keer zolang als de zesjarige contracten die boeren tekenen voor het Programma Beheer, dat agrarisch natuurbeheer financiert. Dat geeft de boeren zekerheid, stelt Al. 'Je kan niet naar de bank met een contract voor zes jaar. Leningen duren meestal langer dan vijftien jaar. Het liefst hebben wij de contractduur nog langer.'

Het Wormer- en Jisperveld wordt dankzij het samenwerkingsexperiment meer als één gebied beheerd, vinden Zijp en Al. De beheersmaatregelen in het land van Natuurmonumenten moeten aansluiten bij de bedrijfsvoering van de boeren, en de boeren krijgen van Zijp advies over het beheer van hun eigen land. 'Het beheer, dat weten we zelf wel', aldus Al. 'Maar we profiteren wel van de vogelkennis en de plantenkennis. Dan geeft Ed aan om hier niet te maaien, omdat er een zeldzaam plantje staat. Er is regelmatig overleg.' Er is qua waterpeil nu ook minder verschil tussen het land van Natuurmonumenten en dat van de boeren. 'Wij waren vroeger altijd natter dan de burens, lieten meer onder water staan', aldus Zijp.

Het Wormer- en Jisperveld wordt beheerd volgens de laatste wetenschappelijke kennis, met uitkiend mozaïekbeheer. Op de graslandgebruikskaart van Zijp staan zo'n twintig verschillende beheersmaatregelen ingetekend: vijf verschillende maaidata, percelen die in stroken worden gemaaid, aanwijzingen voor bemesting met ruige mest om het bodemleven te verbeteren, verschillende beweidingregiems, enzovoorts. Dat leidt tot het 'perfecte gruttoland' waar Zijp in september nog met pijnlijke verbazing van constateerde dat er geen grutto op af kwam. Want het aantal weidevogels daalt ook in het Wormer- en Jisperveld nog steeds, net zoals in de rest van Nederland. En ook Zijp en zijn collega's van Natuurmonumenten krabben zich achter de oren over de oorzaken daarvan. Het is daarom nog niet te zeggen of de samenwerking van Natuurmonumenten met de lokale boeren succesvol is voor de weidevogels. Daarvoor is het volgens Zijp en Al te vroeg.

De vraag is of de vier- tot vijfhonderd broedparen grutto's die er nu zitten, de komende jaren terug zullen blijven komen. Al en Zijp zijn niet zo optimistisch, onder meer door de komst van nieuwe predatoren. Al: 'Vroeger zag je nooit vossen en kleine mantelmeeuwen. Die leefden in het duingebied, maar nu zie je ze regelmatig.' Ook financieel zijn er problemen. Zo is onzeker of en hoelang de boeren nog een vergoeding voor het vaarland krijgen. En dan is er nog de ingewikkelde veenweideproblematiek, waarbij veenweidegebieden onder hoog waterpeil worden gezet om de daling van de veenbodem tegen te gaan.

GANZEN

Een apart probleem zijn de ganzen. 'Het ziet hier zwart van de ganzen', vertelt Al. 'Dat heeft een gigantisch verdringingseffect.' 'Er is een toename van overzomerende ganzen', beaamt Zijp. 'Van alleen al de brandganzen zijn er zeker duizend broedparen; vergelijk dat met het aantal grutto's. Dat is geen lokaal probleem, maar een landelijk probleem. Vangen, verjagen of zelfs afschieten bieden geen oplossing en kunnen rekenen op weerstand van het publiek. Toch moet het aantal ganzen gereduceerd worden, stelt Al. 'Het moet wel beheersbaar blijven.' Het natuurbeleid helpt ook niet. Nu is het Wormer- en Jisperveld beschermd als deel van de ecologische hoofdstructuur, met als hoofddoel de bescherming van de weidevogels. Daarnaast wordt op twintig hectare, op vijftien tot twintig

kleine plekken, nog steeds wat rietlandbeheer gedaan, omdat de roerdomp een soort is die beschermd is via Natura 2000, waaronder het Wormer- en Jisperveld ook valt.

Het is de grote vraag of en hoe de wetenschap bij dit soort complexe, en vaak maatschappelijke problemen kan helpen. Wil het natuurbeheer in het Wormer- en Jisperveld op langere termijn succesvol zijn, dan zal het flexibel genoeg moeten zijn om op die veranderingen te kunnen inspelen, denkt Zijp. De vraag is of een eenduidig vasthouden aan het weidevogelbeheer wel zo slim is. Want de door de wetenschap ingegeven maatregelen die worden genomen om de weidevogels te behouden, kunnen voor andere dieren negatief uitvallen. Zo vinden de kraakeend en de graspieper het door natuurbeschermers vaak verfoeide pitrus eigenlijk best wel prettig. <

> Van de natuur kunnen we niet leven <

